



การศึกษาสภาพชีวิตเด็กที่เสี่ยงต่อการออกกลางคันของนักเรียนประถมศึกษา

โรงเรียนวัดข้างคลองสังข์ต่งสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร

A Study the Lives of Children at Risk in Dropping Out of Elementary School

at Wat Kang Klong Bangkok Metropolitan Administration

ริยมลักษ์ วิระพันธ์¹ และ สมพงษ์ จิตระดับ^{2*}

Riamlux Wiraphan¹ and Somphong Chitradub^{2*}

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพชีวิตเด็กที่เสี่ยงต่อการออกกลางคันของนักเรียนประถมศึกษาโรงเรียนวัดข้างคลอง (ชื่อสมมติ) สำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร ตัวอย่างวิจัยที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาที่เสี่ยงต่อการออกกลางคัน จำนวน 12 คน เครื่องมือที่ใช้คือ การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง แบบสังเกตการณ์ ข้อมูลเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพชีวิตที่เสี่ยงต่อการออกกลางคันของเด็กนักเรียนประถมศึกษาโรงเรียนวัดข้างคลอง (ชื่อสมมติ) สำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร คือ การหยุดเรียนบ่อย ขาดเรียนบ่อย การมาเรียนไม่สม่ำเสมอ บิดามารดาติดหนี้จนกระชั้นชิด นักเรียนกลุ่มดังกล่าวมีอาการซึมเศร้า ไม่ร่าเริงสดใส อารมณ์รุนแรงก้าวร้าว มักจะมีเรื่องทะเลาะชกต่อยกับเด็กนักเรียนคนอื่น บางคนมีโรคประจำตัวต้องพบแพทย์อยู่เป็นประจำ ครูผู้สอนบางคนตำหนิตัดทอนใช้อำนาจต่อกับเด็กนักเรียน สภาพครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ มีฐานะยากจน อาชีพไม่มั่นคง มีรายได้ไม่แน่นอน สภาพแวดล้อมชุมชนที่เด็กนักเรียนอาศัยอยู่ล่อแหลมในการถูกชักจูงไปกระทำในทางที่ไม่เหมาะสม ทั้งเรื่องของยาเสพติด การใช้ความรุนแรง ขาดพื้นที่ดี ๆ ในการดำเนินชีวิต และพบว่านักเรียนกลุ่มดังกล่าวมีผลการเรียนอยู่ในเกณฑ์อ่อน และอยู่ลำดับท้าย ๆ ของห้องเรียน 2) แนวทางให้ความช่วยเหลือ และป้องกันการออกกลางคันให้กับเด็กนักเรียนประถมศึกษา ผู้ปกครองควรหมั่นสังเกตบุรุษหลานของตนโดยดูแลใกล้ชิด สนใจในผลการเรียนของบุตรหลานอย่างสม่ำเสมอ

คำสำคัญ : การศึกษา, สภาพชีวิต, การเสี่ยงต่อการออกกลางคัน, เด็กนักเรียนประถมศึกษา

¹ นิสิตมหาบัณฑิตสาขาวิชาประถมศึกษา ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Graduate Student of Elementary Education Division, Department of Curriculum and Instruction, Faculty of Education,
Chulalongkorn University, E-mail: riamlux@hotmail.com

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาประถมศึกษา ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Lecturer of Elementary Education Division, Department of Curriculum and Instruction, Faculty of Education,
Chulalongkorn University, E-mail: Somphong.C@Chula.ac.th

* Corresponding author

Abstract

The purpose of this research is to study the life of children at risk of dropping out of elementary School at Wat Kang Klong (fictitious name) Bangkok metropolitan administration. The population used in this study include: twelve elementary students who were at risk of dropping out. The tools used in this study are unstructured interview, observation, and document. All the collected data were analysis by using triangulation and create inductive conclusions. The findings were as follows: 1) Life condition at risk of dropout among elementary school at Wat Kang Klong (fictitious name) Bangkok metropolitan administration are frequent, indebtedness from parents. Such students are a depressed and not cheerful, aggressive and getting into fight with other students in school. Some of students having medical condition which requires regular medical attention. Some teachers blame the students due to their behavior. Incomplete family condition, poor, unstable career and some of them have low income. The community environment in which students live is precarious in being manipulated in the wrong way. The whole matter of drugs and violence is caused by lack of a good living context. It was found that the students in the group had a low performance on their academic. 2) Guidelines to help and prevent dropouts for elementary school children is that parents should watch their children closely and pay attention to their child's academic performance. Also watch out on student's absent. Parents should be a good example to their children. Teachers should keep tracking on student absent behavior. Director should support and coordinate with teachers to take a good care of students at risk of dropping out of the education system.

Keywords: study, lives condition, at risk in dropping out, elementary school

บทนำ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2559) ได้มีการสำรวจความคิดเห็นต่อยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พุทธศักราช 2560–2579) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พุทธศักราช 2560–2564) ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 มีความแตกต่างจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติในอดีต เนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 มีการกล่าวถึงยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี โดยมีเป้าหมาย และแนวทางการดำเนินการที่ชัดเจน ในช่วง 5 ปีแรก (พุทธศักราช 2560–2564) ซึ่งการที่จะก้าวไปสู่การเป็นประเทศไทย 4.0 นั้น ได้มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน โดยให้ความสำคัญกับคนมีการวางรากฐานให้เป็นที่คนดีและคนเก่ง ส่งเสริมให้มีศักยภาพทั้งทางความรู้ ความประพฤติ เพราะคนเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเด็ก และเยาวชน

นายอิชิโร มียาซาวา ผู้เชี่ยวชาญด้านการรู้หนังสือและการเรียนรู้ตลอดชีวิต องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ยูเนสโก (2558) ได้เปิดเผยถึงกรณีเด็กในวัยประถมศึกษาทั่วโลกที่

ไม่ได้เข้าโรงเรียนและออกกลางคันต้องอยู่นอกระบบการศึกษาถึง 67 ล้านคน ซึ่งเป็นเด็กไทย 5.8 แสนคน นายอิชิโร มิยาซาวา กล่าวว่าเป็นตัวเลขที่สูงเมื่อเปรียบเทียบกับประชากรในวัยเรียน ทั้งนี้เพราะระบบการศึกษาไทยให้ความสำคัญต่อปัญหาเด็ก และเยาวชนน้อย โดยจะส่งผลเสียต่อความเสียหายทางเศรษฐกิจของประเทศ สอดคล้องกับ ภูมิ เพชรศักดิ์ศิริ (2553) ที่ได้กล่าวไว้ว่าการออกกลางคันจัดเป็นการสูญเสียค่าทางการศึกษาอีกลักษณะที่มีแนวโน้มมากขึ้นทุกปี รวมถึงจากการรายงานการวิจัยของโครงการติดตามสภาวะการเด็ก และเยาวชนรายจังหวัด (child watch) กรุงเทพมหานครและปริมณฑลในปี 2550-2551 ได้รายงานถึงสภาวะเสี่ยงของเด็กในระบบการศึกษาพบว่ามีอัตรานักเรียนที่ออกกลางคัน จากนักเรียนระดับประถมศึกษา จำนวน 259,799 คน มีนักเรียนที่ออกกลางคัน 590 คน คิดเป็นร้อยละ 0.23 คน (สถาบันรามจิตติ, 2550) นอกจากนี้ในการรายงานข่าวของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ พลเอกดาว์พงษ์ รัตนสุวรรณ เมื่อวันที่ 28 เมษายน พุทธศักราช 2559 ได้เปิดเผยถึงกรณีที่นายกรัฐมนตรี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้มอบหมายให้กระทรวงศึกษาธิการเร่งแก้ไขปัญหา นักเรียนหลุดออกนอกระบบการศึกษาหรือออกกลางคันเพื่อหาวิธีการหรือหาหนทางในการนำนักเรียนกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาให้มากที่สุด

เอกสารงานวิจัยที่มีผู้วิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับการออกกลางคันนั้น ยังพบว่าเกิดปัญหาการออกกลางคันกับนักเรียนมาโดยตลอด ไม่ว่าจะอยู่สถานที่แห่งไหนในประเทศไทยโดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครที่เป็นศูนย์กลางของประเทศ เป็นศูนย์กลางรวมของความเจริญในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี การศึกษา การคมนาคม การที่มีประชากรมาอาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่นนำมาซึ่งปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย รวมถึงปัญหาเด็ก และเยาวชนซึ่ง สมพงษ์ จิตระดับ (2550) ได้ศึกษากรณี 1,800 ชุมชนในกรุงเทพมหานคร พบว่า มีเด็ก และเยาวชนจำนวนประมาณ 12,000 คน ในแต่ละชุมชนจะมีประมาณ 15-20 คน ที่ไม่ได้ศึกษาต่อโดยหลุดออกจากระบบการศึกษาด้วยปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านร่างกาย และปัจจัยด้านจริยธรรม สภาพครอบครัวในชุมชนเมืองที่อาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่น มากหน้าหลายตา ทั้งที่มีชาติกำเนิดเป็นคนพื้นเพดั้งเดิมของชุมชน หรือเป็นผู้ที่ย้ายถิ่นฐานมาจากภูมิภาคอื่นของประเทศ เพื่อเข้ามาทำมาหากินเลี้ยงชีพของตนเอง และครอบครัว หรือแม้กระทั่งแรงงานต่างด้าวในปัจจุบัน ซึ่งสืบเนื่องจากการเปิดเสรีประชาคมอาเซียนที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลถึงการใช้ชีวิตที่ผสมผสานกันอย่างหลากหลายในชุมชน เมื่อมีจำนวนผู้คนอาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่นในชุมชน ย่อมนำมาซึ่งปัญหาต่าง ๆ ตามมาสามารถพบเห็นได้ตามข่าวประจำวัน ตามสื่อต่าง ๆ อย่างกรณีปัญหาการฉกชิงวิ่งราว ปัญหาการปล้นจี้ ปัญหาการทะเลาะชกต่อยของคู่อริในกลุ่มวัยรุ่น ปัญหาการก่ออาชญากรรม หรือแม้กระทั่งปัญหาบนท้องถนนที่เกิดจากการก่อความวุ่นวายขับมอเตอร์ไซด์เป็นกลุ่มเป็นแก๊ง สร้างความรำคาญให้กับผู้ใช้ถนน และก่อให้เกิดอุบัติเหตุตามมาทำให้ตนเอง และผู้อื่นเดือดร้อน “สะท้อนให้เห็นสภาวะการที่เด่นชัดของเด็ก และเยาวชนนั้นคือการเติบโต และการใช้ชีวิตต่าง ๆ บนทางสามแพร่งระหว่างทางสีดำที่ทำเด็กเสียคน ทางสีขาวที่พาเด็กสดใส และทางสีเทาที่พาเด็กเสี่ยงซึ่งโดยมากแล้วเด็กส่วนใหญ่ใช้ชีวิตเสี่ยงบนทางสีเทา ๆ ในสังคมไทย” (จุฬารัตน์ มาเสถียรวงศ์, 2550)

สภาพโรงเรียนที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นหนึ่งในจำนวน 438 โรงเรียน ของโรงเรียนในสังกัด กรุงเทพมหานคร สำนักนโยบายและแผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการได้อธิบายไว้ว่า ลักษณะโดยทั่วไปของเด็กนักเรียนในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่หลากหลาย ส่วนใหญ่มีฐานะปานกลางถึงยากจน พ่อแม่ไม่ค่อยมีเวลาดูแลบุตรหลาน จึงทำให้ลักษณะทั่วไปของนักเรียนมีระดับสติปัญญาในระดับปานกลาง เนื่องจากสนใจในการเรียนน้อย (สำนักนโยบายและแผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2540) นักเรียนที่เรียนในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครแห่งนี้ บางส่วนเป็นเด็กในพื้นที่ที่มีต้นกำเนิดดั้งเดิมตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษมาเรียน บางส่วนเป็นนักเรียนที่พ่อแม่ย้ายมาจากภูมิภาคอื่นเพื่อมาประกอบอาชีพ และตั้งตัวอาศัยพื้นที่ชุมชนแห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยแต่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ต่างถิ่น ซึ่งเด็กนักเรียนประเภทนี้มีค่อนข้างมากกว่าถ้าเปรียบเทียบกับเด็กนักเรียนที่มีผู้ปกครองเป็นคนในพื้นที่ดั้งเดิม และบางส่วนย้ายตามแหล่งที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นที่ทำมาหากินของผู้ปกครอง จากการศึกษาพบว่าในแต่ละปีมีเด็กจำนวนหนึ่งที่ย้ายออก ย้ายระหว่างปีการศึกษาเกือบทุกปี บางคนย้ายกลับภูมิลำเนาเดิมกับผู้ปกครอง บางคนย้ายตามที่ทำงานของผู้ปกครอง แต่มีนักเรียนบางคนไม่ได้ย้ายออกแต่ออกกลางคันโดยไม่ทราบสาเหตุ

ปัญหาที่พบจากการสังเกตเบื้องต้นเกี่ยวกับความเสี่ยงต่อการออกกลางคันของเด็กนักเรียน ที่ผู้วิจัยสนใจในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้คือ มีเด็กนักเรียนบางคนในโรงเรียนที่ขาดเรียนค่อนข้างบ่อย และย้ายที่เรียนมาแล้วหลายที่ แต่พอมารเรียนในช่วงระยะเวลาหนึ่งก็หยุดเรียนไม่มาเรียนอีก ทั้ง ๆ ที่ยังไม่ได้เลื่อนชั้นหรือยังเรียนไม่จบในระดับชั้นนั้น ๆ เด็กนักเรียนบางคนมีพฤติกรรมที่ค่อนข้างก้าวร้าว แสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเมื่อไม่พอใจต่อสิ่งใด เช่น ตอบโต้โดยการตะโกนคำทอ ชอบชกต่อยกับเพื่อนอยู่บ่อย ๆ จนทำให้เพื่อนบางคนไม่ยอมมาโรงเรียน พฤติกรรมแบบนี้เสี่ยงต่อการเกิด “ยุวอาชญากร” ในอนาคตได้ (สมพงษ์ จิตระดับ, 2550) นอกจากนั้นยังพบว่าในนักเรียนชายบางคนมีการแอบสักลายบนอวัยวะร่างกายของตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมสำหรับวัยเรียนในระดับชั้นประถมศึกษา พบว่ามีเด็กนักเรียนบางคนเคยมีประวัติหนีเรียน โดยการถูกชักจูงจากรุ่นพี่ที่อยู่ชั้นประถมศึกษาตอนปลาย สถานการณ์ดังกล่าวเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งทราบได้จากการสังเกตเบื้องต้นกับเด็กนักเรียนโรงเรียนวัดข้างคลอง สังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร ทำให้ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะศึกษาถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัว สภาพแวดล้อมบริบทสังคมในชุมชนที่อยู่อาศัย รวมถึงการศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนของเด็กนักเรียนกลุ่มเสี่ยงเหล่านี้ เพื่อทราบถึงรายละเอียดที่เป็นจริงเกี่ยวกับสภาพชีวิตของเด็กนักเรียนดังกล่าว รวมถึงเพื่อหาแนวทางช่วยเหลือเด็กนักเรียน ซึ่งจะประโยชน์สำหรับเด็กนักเรียนทั้งในปัจจุบัน และอนาคต

เป็นที่น่าสังเกตว่าปัญหาการออกกลางคันในโรงเรียนนั้นได้เกิดขึ้นมาโดยตลอดตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน และมีแนวโน้มมากขึ้นทุกปี และจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยการออกกลางคันของนักเรียนนั้นพบว่าส่วนใหญ่มีการศึกษาวิจัยในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นหรือศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาส โดยเป็นเรื่องราว

เกี่ยวกับการศึกษาปัจจัยของการออกกลางคืนในงานวิจัยเชิงปริมาณ ประกอบกับงานวิจัยบางเรื่องได้มีการศึกษาวิจัยที่มีระยะเวลาว่างเลยผ่านมานาน วันเวลา และสถานการณ์ต่าง ๆ เปลี่ยนไป ปัจจัยอื่น ๆ มีผลต่องานวิจัยที่ผ่านมา ในส่วนของการวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาสภาพชีวิตเด็กที่เสี่ยงต่อการออกกลางคืนสำหรับนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษา ในเชิงชาติพันธุ์วรรณา (ethnography research) ยังไม่ปรากฏว่ามีผู้วิจัยจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเกี่ยวกับสภาพชีวิตเด็กนักเรียนที่เสี่ยงต่อการออกกลางคืน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ สาขาการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณาสำหรับนักเรียนประถมศึกษาในโรงเรียนวัดข้างคลอง สังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร เพื่อต้องการทราบข้อมูลซึ่งมีรายละเอียดอันจะเป็นแนวทางในการรู้จักเด็กกลุ่มเสี่ยงเป็นรายบุคคลมากยิ่งขึ้นรวมถึงหาวิธีการให้การช่วยเหลือ และป้องกันการออกกลางคืนได้อย่างเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาชีวิตที่เสี่ยงต่อการออกกลางคืนของเด็กนักเรียนประถมศึกษา
2. เพื่อเสนอแนวทางให้ความช่วยเหลือ และป้องกันการออกกลางคืนให้กับเด็กนักเรียนประถมศึกษาในบริบทสภาพแวดล้อมในสังคมเมืองกรุงเทพมหานคร

วิธีการวิจัย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ตัวอย่างวิจัยที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ นักเรียนประถมศึกษาที่เสี่ยงต่อการออกกลางคืนของโรงเรียนวัดข้างคลอง (ชื่อสมมติ) ปีการศึกษา 2559 ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวนทั้งสิ้น 12 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจงเฉพาะเด็กที่เสี่ยงต่อการออกกลางคืน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม สัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และศึกษาข้อมูลเอกสารส่วนตัวของเด็กนักเรียนประถมศึกษาที่เสี่ยงต่อการออกกลางคืนของโรงเรียนวัดข้างคลอง จำนวน 12 คน ที่ได้จากการคัดเลือกแบบเจาะจงรายกรณี

การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสังเกตการณ์ทั้งที่โรงเรียน ชุมชน และบ้านที่อยู่อาศัย จากการสัมภาษณ์กับครูประจำชั้นหรือครูประจำวิชา บิดามารดาหรือผู้ปกครอง ญาติพี่น้อง และคนในชุมชน รวมถึงจากการศึกษาข้อมูลเอกสารส่วนตัวของนักเรียนประถมศึกษาที่เสี่ยงต่อการออกกลางคืนของโรงเรียนวัดข้างคลอง จำนวน 12 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

นำข้อมูลแต่ละส่วนที่ได้จากเด็กนักเรียนแต่ละคน นำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า แล้วสรุปผลข้อมูลในลักษณะอุปนัย

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาสภาพชีวิตที่เสี่ยงต่อการออกกลางคันของเด็กนักเรียนทั้ง 12 คน พบว่าสภาพชีวิตของเด็กนักเรียนที่เสี่ยงต่อการออกกลางคันมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินชีวิตและการศึกษาเล่าเรียนในระดับประถมศึกษาสรุปได้ ดังนี้

1. การหยุดเรียนบ่อย ขาดเรียนบ่อย การมาเรียนไม่สม่ำเสมอ และการย้ายโรงเรียนบ่อย ๆ
2. บรรยากาศการเรียนการสอนการทำงานของครูที่เคร่งเครียด การทำงานร่วมกันระหว่างผู้บริหารกับครูที่ขาดความจริงใจต่อกัน และการจัดประชุมบ่อยครั้งของผู้บริหาร ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงาน สภาพจิตใจของครูที่เปื้อนหนายต่อการทำงาน ส่งผลต่อการพัฒนาช่วยเหลือติดตามผู้เรียน
3. บิดามารดาติดหนี้นอกระบบ ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นประเด็นที่พบในเด็กนักเรียนที่ได้ออกกลางคัน ในขณะที่ผู้วิจัยกำลังทำการศึกษาวิจัย
4. พบว่าเป็นเด็กนักเรียนที่ย้ายเข้ามาใหม่ จากเด็กนักเรียนทั้ง 12 คน มีจำนวน 4 คน ที่เป็นเด็กนักเรียนที่ย้ายเข้ามาใหม่
5. พฤติกรรมภายนอกที่สังเกตเห็นได้พบว่าส่วนใหญ่เด็กนักเรียนกลุ่มดังกล่าวมีใบหน้าซีมเซิร์้า ไม่ร่าเริงสดใส อารมณ์รุนแรงก้าวร้าว มักจะมีเรื่องทะเลาะชกต่อยกับเด็กนักเรียนคนอื่น ทำให้ฝ่ายตรงข้ามได้รับบาดเจ็บ
6. การมีโรคประจำตัวต้องพบแพทย์อยู่เป็นประจำนำมาซึ่งการหยุดเรียนหรือขาดเรียน บางรายขาดเรียนติดต่อกันเป็นเดือนจนนำไปสู่การหยุดเรียนหรือออกกลางคัน พอกลับเข้ามาเรียนใหม่อีกครั้งจำเป็นต้องซ้ำชั้นทำให้เสียเวลาในการศึกษาเล่าเรียน
7. ทางโรงเรียนไม่มีระบบการติดตามช่วยเหลือที่จริงจังกับเด็กนักเรียนที่หยุดเรียนไปนานหรือขาดเรียนบ่อย ครูผู้สอนบางคนซ้ำเติมด้วยวาจา ตำหนิตีเดียในใช้อำนาจต่อว่าต่อเด็กนักเรียนที่ไม่มาเรียนหนังสือโดยที่ครูขาดความเข้าใจในพื้นฐานของเด็กนักเรียน ทำให้เด็กนักเรียนขาดขวัญกำลังใจในการมาเรียนหนังสือ
8. สภาพครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ บิดามารดาหย่าร้างกัน แยกกันอยู่ หรือกำพร้าบิดามารดา และได้อาศัยอยู่กับญาติพี่น้อง มีฐานะยากจน มีอาชีพไม่มั่นคง มีรายได้ไม่แน่นอน พบว่ามีบิดามารดาของเด็กนักเรียนที่ศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีความที่กระทำผิดกฎหมายต้องโทษติดคุกในคดีเกี่ยวกับยาเสพติด และการทำร้ายร่างกายจำนวน 3 คน ผู้ปกครองบางคนตามใจบุตรหลานของตนมากเกินไปจนไม่สามารถควบคุมดูแลบุตรหลานของตนได้ “เอาลูกไม่อยู่” ตามคำบอกเล่าของญาติพี่น้อง
9. สภาพแวดล้อมในชุมชนที่เด็กนักเรียนอาศัยอยู่เสี่ยงต่อการเกี่ยวข้องกับยาเสพติด เป็นผู้เสพหรือจำหน่าย ชุมชนดังกล่าวเคยเป็นข่าวเกี่ยวกับยาเสพติด มีร้านเกมที่เปิดให้เด็กนักเรียนได้ใช้บริการ เด็กนักเรียนบาง

คนไม่ไปเรียนหนังสือแต่มาเล่นเกมได้ รวมถึงการกระทำของผู้ใหญ่ในชุมชนในเรื่องของอบายมุข เล่นหวยปิงปอง ตีหม้อเหล้าสุบบุหรี่ ขาดพื้นที่ดี ๆ ในการดำเนินชีวิต

10. พบว่าเด็กนักเรียนกลุ่มดังกล่าวมีผลการเรียนอยู่ในเกณฑ์อ่อน และอยู่ลำดับท้าย ๆ ของห้องเรียนเป็นส่วนใหญ่ และมักจะขาดความพร้อมในการเตรียมอุปกรณ์การเรียน ขาดการดูแลเอาใจใส่ในเรื่อง การศึกษาของบุตรหลาน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยจากการศึกษาเรื่อง “การศึกษาสภาพชีวิตของเด็กที่เสี่ยงต่อการออกกลางคันของนักเรียน ประถมศึกษาโรงเรียนวัดช้างคลอง สังกัดกรุงเทพมหานคร” สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

จากข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยนำมาซึ่งการอภิปรายผลคือ สภาพชีวิตส่วนใหญ่ของเด็กนักเรียนที่เสี่ยงต่อการออกกลางคันมาจากครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ ครอบครัวแตกแยกพ่อแม่ทะเลาะเลวไม่สนใจ สอดคล้องกับ จุฬารัตน์ มาเสถียรวงศ์ (2550) ได้ศึกษาพบว่า ปัญหาครอบครัวถูกพ่อแม่ทะเลาะเลวเป็นปัจจัยแวดล้อมสำคัญในชีวิตเด็ก โดยเด็กกลุ่มดังกล่าวนี้อาศัยอยู่กับญาติพี่น้องหรือคุณตาคุณยายที่ไม่มีอาชีพที่มั่นคง ขาดรายได้ที่แน่นอนอาศัยการ รับจ้างทั่วไป ขาดแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต ขาดความรักความอบอุ่นจากบิดามารดาหรือผู้ปกครองที่ ใกล้ชิด ขาดปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับสมาชิกในครอบครัว ไม่มีกิจกรรมทำร่วมกันกับสมาชิกภายในบ้านเพื่อสร้างความสัมพันธ์หรือความกลมเกลียวในครอบครัว จึงพบว่าเด็กนักเรียนบางคนอาศัยเล่นเกมเป็นที่ชดเชยความสุข ที่ขาดหายไป โดยไม่มาเรียนหนังสือแต่ไปเล่นเกม ผู้ปกครองบางคน “เอาลูกไม่อยู่” เด็กไม่เชื่อฟัง จึงมีแนวโน้มที่ นำไปสู่การประพฤตินี้ไม่เหมาะสมในอนาคตก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมา การขาดขวัญกำลังใจ ขาดความสุข ส่งผลถึงสภาพจิตใจใบหน้าที่เศร้าหมองแบกทุกข์ไม่สมวัยเด็กของเด็กนักเรียนกลุ่มดังกล่าว การมีโรคประจำตัว ของเด็กนักเรียนในสภาพที่ฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวที่ขัดสนเงินทอง เป็นอีกอุปสรรคในการศึกษาเล่า เรียนที่มาเรียนได้ไม่สม่ำเสมอ ๆ หยุด ๆ มีแนวโน้มมีโอกาสหลุดออกจากระบบการศึกษา ในรายที่ได้ออก กลางคันไปแล้วนั้นพบว่าครอบครัวมีปัญหาหนี้สินนอกระบบจึงได้พาบุตรของตนย้ายที่อยู่โดยไม่แจ้งต่อทาง โรงเรียนหรือครูประจำชั้นให้ทราบ เป็นการออกจากโรงเรียนทั้งที่ยังเรียนไม่จบในระดับชั้นนั้น ๆ และไม่สามารถ ติดต่อกับเด็กนักเรียนหรือผู้ปกครองในกรณีนี้ได้อีกเลย

ลักษณะภาพรวมที่พบอีกประการจากการศึกษาวิจัยในเด็กนักเรียนทั้ง 12 คน นี้คือ พบว่าสรุปผลการ เรียนของเด็กนักเรียนกลุ่มดังกล่าวส่วนใหญ่อยู่ลำดับที่ท้าย ๆ ของห้องเรียน การเรียนอยู่ในเกณฑ์อ่อนขาดความ รับผิดชอบในเรื่องการมาเรียนหนังสือ ขาดความพร้อมในการเอาใจใส่ต่อการเรียนเนื่องจากขาดการดูแลชี้แนะที่ดี จากทางบ้าน ครอบครัวหรือผู้ปกครองไม่ใส่ใจในการศึกษาของบุตรหลานปล่อยให้มาเรียนผ่านไปวัน ๆ เสมือน หนึ่งว่าโยนภาระหน้าที่การเรียนหนังสือให้ทางโรงเรียนให้ครูเป็นผู้ดูแลฝ่ายเดียว เด็กกลุ่มนี้จึงมักถูกครูบางคน ที่ สอนในบางรายวิชาตำหนิติเตียนอยู่บ่อย ๆ ครูประจำชั้นบางคนไม่เข้าใจในพื้นฐานสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ขาด

ความพร้อมของเด็กนักเรียน จึงได้แต่ต่อว่าลงโทษด้วยอำนาจของตนเอง เป็นการซ้ำเติมให้กับเด็กนักเรียนส่งผลต่อพฤติกรรมภายนอกที่สังเกตเห็นได้ว่า เด็กนักเรียนนั้นมีใบหน้าเศร้าหมองขาดความสุข ขาดความมีชีวิตชีวา ขาดความสดใสสมวัยเด็กที่เป็นวัยกำลังเจริญเติบโตทั้งทางร่างกาย สติปัญญา แต่พบว่าทั้งทางสติปัญญา และพัฒนาการทางด้านอารมณ์ของเด็กไม่สมบูรณ์เพราะขาดความสุข จึงส่งผลต่อการเรียนรู้ที่ดีในการเล่าเรียนหนังสือด้วย

นอกจากนั้นยังพบอีกประเด็นคือปัญหาสุขภาพส่วนตัวของเด็กนักเรียนที่มีมาตั้งแต่กำเนิด พบว่าการมีสุขภาพที่ไม่แข็งแรงการมีโรคประจำตัวหรือความไม่สมบูรณ์ของร่างกายที่เป็นอุปสรรคในการมาเรียนหนังสือเป็นอุปสรรคในการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน จำเป็นต้องได้รับการรักษาก่อนจึงสามารถเข้าเรียนได้ ทำให้เสียเวลาเรียนเข้าไปอีกปี กรณีการมีโรคประจำตัวทำให้ร่างกายอ่อนแอเจ็บป่วยอยู่บ่อย ๆ ส่งผลต่อการมาเรียนที่ไม่สม่ำเสมอ บางรายพบว่าอาการไม่สบายหนักทำให้หยุดเรียนไปเป็นเดือน หยุดนานเกินไปติดต่อกันหลายเดือนสุดท้ายไม่มาเรียน และเมื่อกลับมาเรียนทางโรงเรียนให้ซ้ำชั้นจึงเสียเวลาในการเล่าเรียนเพิ่มอีกปี การที่มีปัญหาสุขภาพมาตั้งแต่กำเนิดของเด็กนักเรียนนี้ ส่งผลต่อการใช้ชีวิตในแต่ละวันที่ค่อนข้างลำบากเพราะต้องอดทนกับอาการของโรค อดทนกับสังคมรอบข้าง ซ้ำเติมกับฐานะทางบ้านที่ขัดสนเงินทองในการรักษาเมื่อเวลาเจ็บป่วย จึงเป็นสภาพชีวิตของเด็กนักเรียนที่เสี่ยงต่อการหลุดออกจากระบบการศึกษาที่ไม่ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องจากสาเหตุปัญหาสุขภาพส่วนตัว

ในโรงเรียนพบว่าทางโรงเรียนมีการจัดทำบันทึกเยี่ยมบ้านครูเลือกไปเยี่ยมบ้านเด็กนักเรียนบางคนที่อยู่ไม่ไกลจากโรงเรียน แต่ส่วนใหญ่พบว่าครูให้เด็กนักเรียนนำเอกสารไปให้ผู้ปกครองกรอกมาส่ง เด็กนักเรียนที่บิดามารดาหรือผู้ปกครองไม่สนใจเอาใจใส่ในนั้นจึงไม่มีมาส่งครูทำให้ครูได้เพียงข้อมูลจากเอกสารที่กรอกมาเบื้องต้นเท่านั้น แต่ครูไม่ได้ไปเห็นสภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริงที่บ้านของนักเรียนว่าเป็นอย่างไร ครูบางคนได้แต่แต่ตำหนิต่อว่าเพราะความหวังดีต่อลูกศิษย์แต่ไม่เข้าใจในสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของเด็กนักเรียน ซ้ำเติมด้วยถ้อยคำที่บั่นทอนกำลังใจกับเด็กนักเรียน สอดคล้องกับ จุฬารัตน์ มาเสถียรวงศ์ (2550) ได้ศึกษาพบว่า การถูกครูปฏิเสธเก็บกดจากการเรียนเป็นปัจจัยแวดล้อมสำคัญในชีวิตเด็กเช่นกัน การที่ทางโรงเรียนต้องการข้อมูลเพียงเป็นเอกสารที่ไม่ได้ปฏิบัติจริงคือไม่ได้ไปเยี่ยมเยียนติดตามเด็กนักเรียนที่จริงจัง จึงเป็นการได้มาซึ่งงานเอกสารเยี่ยมบ้านซ้ำแล้วซ้ำเล่าแต่ไม่ได้ลงพื้นที่ติดตามเด็กนักเรียนที่แท้จริง สาเหตุที่ครูไม่ได้ติดตามเยี่ยมบ้านอย่างจริงจังนั้นเนื่องด้วยครูมีภาระหน้าที่งานอย่างอื่นเข้ามาอยู่เรื่อย ๆ ตามนโยบายของผู้บริหาร ที่ครูจะต้องจัดเตรียมจัดทำตามภาระงานดังกล่าวทำให้ครูไม่ได้ติดตามช่วยเหลือนักเรียนอย่างจริงจัง เด็กนักเรียนจึงถูกปล่อยให้ไปตามยถากรรมในสภาพของครอบครัวที่ไม่พร้อมในหลาย ๆ ด้านซ้ำเติมกับทางโรงเรียนที่ไม่มีระบบการติดตามที่จริงจัง และครูที่ทำหน้าที่ได้ไม่เต็มที่เพราะมีหลายสาเหตุที่ทำให้ครูขาดการติดตามที่แท้จริง นักเรียนที่อยู่ในสภาพชีวิตที่ไม่พร้อมในการศึกษาเล่าเรียนจึงเสี่ยงต่อการออกกลางคัน ทั้งที่ยังเรียนไม่จบในระดับชั้นนั้น ๆ

ในชุมชนของเด็กนักเรียนที่ผู้วิจัยทำการศึกษาวิจัยพบว่าเป็นชุมชนที่มีผู้คนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น แออัดต่างมีที่มาที่แตกต่างกันในลักษณะของคนแปลกหน้ามากกว่ารู้จักกันมาแต่ดั้งเดิม ปัญหานี้สอดคล้องกับ สมพงษ์ จิตระดับ (2550) ที่ได้ศึกษาชุมชนในกรุงเทพมหานคร 1,800 ชุมชน พบว่าการที่กรุงเทพมหานครเป็นศูนย์กลางความเจริญของประเทศที่มีประชากรอาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่นจึงนำมาซึ่งปัญหาต่าง ๆ มากมายรวมถึงปัญหาเด็กและเยาวชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษา สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล ได้อธิบายถึงสภาพแวดล้อมที่มีสิ่งจูงใจทางวัตถุนิยมต่อเด็ก และเยาวชน ให้มีแนวโน้มประพฤติปฏิบัติไปในทางนิยมวัตถุ ร้านเกมเป็นวัตถุนิยมอีกอย่างที่เด็กนักเรียนใช้บริการอยู่บ่อย ๆ ทั้งหลังเลิกเรียน และในวันหยุดเสาร์อาทิตย์ พบว่ามีเด็กนักเรียนบางคนที่ไม่มาเรียนหนังสือแต่เข้าร้านเกมได้ด้วยสภาพครอบครัวที่ขาดคนดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร เด็กนักเรียนขาดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ และเป็นประโยชน์เพื่อทำร่วมกันในชุมชนเวลาว่างส่วนใหญ่จึงอาศัยร้านเกมเป็นที่ทำกิจกรรมของเด็กนักเรียน โดยเฉพาะกับเด็กนักเรียนที่ขาดการดูแลเอาใจใส่จากครอบครัว จึงมักใช้เวลาว่างอยู่ในร้านเกม อีกประการพบว่าการเลี้ยงดูในครอบครัวที่ไม่มีวินัย ขาดกฎระเบียบ ครอบครัวไม่อบอุ่น จะมีแนวโน้มติดเกมเนื่องจากต้องเล่นเกมเพื่อทดแทนการทำกิจกรรมภายในครอบครัว (สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล, 2556)

ด้วยสภาพความเป็นชุมชนเมืองในกรุงเทพมหานครที่แออัด แต่ละชุมชนมีพื้นที่คับแคบบ้านเช่าหรือห้องเช่าของเด็กนักเรียนกลุ่มดังกล่าวที่ถือว่าอยู่ในระดับรากหญ้าของสังคม ในบางครั้งการดำเนินชีวิตขาดความเป็นส่วนตัวเนื่องจากสภาพแวดล้อมของพื้นที่ที่วุ่นวายจอแจเสียงดังมากมายปัญหา ส่งผลต่อพัฒนาการในการเจริญเติบโตในทุก ๆ ด้านของเด็กนักเรียนที่สามารถสังเกตเห็นได้จากใบหน้าที่แสดงออกให้เห็นถึงความเศร้าหมอง พฤติกรรมที่เกรี้ยวกราด บางครอบครัวอาศัยอยู่ในบ้านเช่าหรือห้องเช่ารวมกันหลายชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่มีแบบอย่างพฤติกรรมของผู้ใหญ่ที่ประพฤติปฏิบัติในทางที่ไม่เหมาะสมสอดคล้องกับ จุฬารักษ์ มาเสถียรวงศ์ (2550) ได้ศึกษาพบว่าการอยู่ท่ามกลางพื้นที่เสี่ยงขาดแบบอย่างที่ดีเป็นปัจจัยแวดล้อมสำคัญในชีวิตเด็ก จากที่กล่าวมาทั้งหมดในสภาพชีวิตที่มาจากครอบครัวที่ขาดความรักความอบอุ่นจากบิดามารดาที่ละเลยไม่สนใจ ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่ย่ำร้างบิดามารดาแยกทางกันเด็กนักเรียนซอกซำทางจิตใจไม่พอยังถูกครูที่โรงเรียนบางคนปฏิเสธ ไม่เข้าใจซ้ำเติมด้วยวาจาเด็กนักเรียนขาดขวัญกำลังใจในการเผชิญชีวิตชีวิตที่เพิ่ง และด้วยสภาพความเป็นชุมชนเมืองที่ต้องใช้วัตถุนิยมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตถึงจะอยู่รอดอยู่ได้อย่างสบายใจแต่ในสภาพชีวิตของเด็กนักเรียนกลุ่มดังกล่าว 12 คน นี้ ต้องทนอยู่ในสภาพข้อจำกัดหลาย ๆ อย่าง ในการเผชิญชีวิต

ข้อเสนอแนะ

1.นโยบายเด็กกลุ่มเสี่ยง ทางรัฐบาลหรือหน่วยงาน องค์กรที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องดูแลเด็กควรให้ความสำคัญกับปัญหาการหลุดออกจากระบบการศึกษาของเด็กนักเรียนในโรงเรียนอย่างจริงจังทุกระดับ

2. โรงเรียนควรให้ความจริงจัง และจริงจังในการติดตามเด็กนักเรียนที่มีแนวโน้มหลุดออกจากระบบการศึกษา เพื่อผลประโยชน์สูงสุดของผู้เรียน ครูควรมีคุณธรรมจริยธรรมเมตตากับเด็กนักเรียน ลดการใช้อำนาจของตนที่ปฏิบัติกับเด็กนักเรียนโดยขาดความเข้าใจในพื้นฐานสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของเด็กแล้วมาตัดสินเด็ก การปฏิเสธเด็กในลักษณะนี้ทำให้เด็กนักเรียนไม่ได้รับความยุติธรรมเป็นการทำลายพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ ในวัยที่กำลังเจริญเติบโตของเด็กนักเรียนในทางอ้อม ควรเปลี่ยนจากการตัดสินเด็กนักเรียนที่ผิด ๆ มาเป็นวิธีการให้ความช่วยเหลือโดยอาศัยหลักจรรยาบรรณวิชาชีพของครู

3. ครอบครัวควรใช้เวลาให้ความรักความอบอุ่นกับเด็ก เหนือทุกสิ่งอย่างคือความรัก ความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่นนำไปสู่การกระทำสิ่งที่ดี ๆ ของผู้อื่นด้วยเช่นกัน เด็กควรได้รับความรักการดูแลเอาใจใส่ที่ดีจากสมาชิกในครอบครัว การปฏิสัมพันธ์เชิงบวกของคนในครอบครัวมีผลต่อพฤติกรรมภายนอก และภายในของเด็ก พฤติกรรมดังกล่าวถ้าเป็นพฤติกรรมในเชิงลบย่อมส่งผลต่อสังคมรอบข้างเกิดปัญหาสังคมตามมา

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

จุฬารักษ์ มาเสถียรวงศ์. (2550). *เด็กไทยบนทางสามแพร่ง* (พิมพ์ครั้งที่2). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ดาวพงษ์ รัตนสุวรรณ. (2559). “ดาวพงษ์” ลั่นใช้ปัญหาเด็กหลุดระบบประเมินผู้บริหาร.

<http://www.dailynews.co.th/education/394447>

ภูมิ เพชรศักดิ์ศิริ. (2553). *การพัฒนาเครื่องมือและคู่มือประเมินความเสี่ยงทางการศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ยูเนสโก. (2558). *ยูเนสโกเผยเด็กไทยวัยประถมไม่ได้เรียนเกือบ6แสน.*

<http://www.posttoday.com/social/edu/351990>

สมพงษ์ จิตระดับ. (2550). *กรุงเทพมหานครเมืองสี่เทาของเด็กและเยาวชน*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สถาบันรามจิตติ. (2550). *รายงานโครงการติดตามสภาวการณ์เด็กและเยาวชนรายจังหวัด (child watch)*

กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ปี 2550-2551. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล. (2556). *คุณภาพชีวิตเด็ก*. โรงพิมพ์อแป๊ปฟ้าพรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *รายงานสรุปผลการประชุมประจำปี 2559 ของ สศช. เรื่อง ร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564)*.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักนโยบายและแผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการกระทรวงศึกษาธิการ.

(2540). รายงานผลการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการออกกลางคันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น.

สำนักนโยบายและแผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

กระทรวงศึกษาธิการ.